

Düz El Dokumalardan Kilimin İlk Öğretim Programlarında Kullanılması Gerekliliği

The Necessity of Using Kilim in Elementary Education Programs

Nuran SAY

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğt. Böl. Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı,
Ankara-TÜRKİYE

ÖZET

Her ülke özgün olan geleneksel kültürüyle dünya bütününi oluşturmaktadır. Bu da insanları mutlu eden çok önemli bir özelliktir. Günümüzde dünya üzerinde, globalleşmeye giden yapı ise, gelişmiş ülkelerin kültürel ve sanatsal değerlerini ön plâna çıkartmaktadır. Bu oluşum mozaik niteliği taşıyan dünya toplumlarını, özlerinden kopartarak tek sesliliğe davetiye çıkartmaktadır. Tek doğrulu yaşam biçimine yönlendirilen insanlar, zaman içinde monotonlaşacaklar ve yaratıcılıktan uzaklaşarak, mutsuz olmaya âdeta mahkum edileceklerdir. Yaşayan her birey kendi içinde mutlu olmayı hak eder. Hareketlilik ve yaratıcılığı sağlayan insanlar, özgünlükleriyle, güven ve huzurlarını sürekli hâle getirerek kimliklerini oluştururlar. İnsanları mutlu eden en önemli duygulardan birisi de aidiyet duygusudur. Kimliklerin tanıtımı, kuşaktan kuşağa aktarımı da geleneksel sanatların tarih boyunca görevi olmuştur. Bu yüzden; tarihî gelişimi ile birlikte öğretilmesi gerekmektedir. Çünkü; ulusal kimliğin korunmasına katkısı, göz ardı edilemez. Geleneksel sanatlardan biri olan kilimin adına yapılan tüm araştırmalar sonuçlandırıldığında, kültürel kimlik olma niteliğini bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Sanat eleştirisi yöntemiyle incelendiğinde kilimin; plâstik tüm unsurlara sahip olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir. Bu araştırmanın amacı, program yapıcı eğitimcilerin dikkatini çekmek ve kilimin müfredat programındaki hak ettiği yeri alması gerekliliğini vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, kilim, özgü, atkı, kültür

ABSTRACT

Each country with its traditional culture forms the world as whole . This is a very important characteristic which makes the people happy. The present globalizing structure of the world brings out the artistic and cultural values of the developed countries to the forefront . This formation detaches the societies , part of the world mosaic , from their very essence and leads to monotony . The people, forced to a life style with single truth, become monotonous with the time and they are alienated from the creativity and doomed to misery . Every individual deserves to be happy within his or herself . The people who manage to established activity and creativity , sustain their self confidence and happiness and form their own identity . One of the major feelings which make people happy is the feeling of belonging . Introduction of the identities and transfer them to the generations has been the mission of the art throughout the history .Therefore the teaching of art should be coupled with its historical development since we can ignore its role in the maintenance of the national identity .The studies carried out on "kilim" ,one of the traditional art, revealed that it carries the cultural identity on its own . When kilim is examined in critical artistic point of view it becomes undeniable that it contains all the plastic arts characteristics. The aim of this writing is to attract the attention of the educators and program makers and make the kilim take its deserved place in the curricula.

Key Words: Weave, kilim, warp thread, weft, culture

21. yy. Türk insanının gelişen teknolojiye ayak uydurması ve ülkesini dünyaya tanıtabilmesi için, iki temel kavrama ihtiyacı vardır:

1. Bilgi

2. Yaratıcılık

Bilgi yardımıyla, kendi kültürel değerlerini, toplum ayrıcalığını ortaya koyabilir. Yaratıcılıkla, bugüne değin yapılanların üzerine üretim ve düşünceleri sayesinde saygınlığını artırabilir.

Bu nedenle; eğitimciler, genç nesili yetiştirirken, soru soran, tartışarak düşünen, akıl yürüten, sorun çözen (Tekin Kırıçoğlu, 1991:170) bireyler yetiştirmeye yönelik programların arayışı içindedirler.

Ancak; tüm bunların yapılabilmesi için, geleneksel zekâ testlerinin (IQ) tek yanlı ölçümleri (Tekin Kırıçoğlu, 1991: 188) yeterli olmamaktadır. Son günlerde daha ciddiyetle araştırmalara konu olan duygusal zekâya da (EQ) gereksinim duyulmaktadır. Duygusal zekâ öz bilinç, azim, dürtülerini frenleme, başkalarının duygularını paylaşabilme gibi özellikleri içeren bir zekâ olarak tanımlanmaktadır. Tanımından da anlaşılacağı üzere öğretiler nitelik taşıyan bu yaklaşım, duygularımızı akılla nasıl birleştirebiliriz. Sokaklarımıza nezaketi, toplumsal yaşamımıza şefkati nasıl taşıyabiliriz (Goleman, 2000:15), nasıl özel olabiliriz sorusunu ortaya çıkarır.

Bu sorulara cevabın; yaratıcılığın, duyarlılığın, paylaşımın uygulandığı plâstik sanatlar bünyesinde olduğu düşünülürse, eğitimcilerin konuya daha araştırmacı bir tavırla yaklaşarak ele almaları, yeni programlar düzenlemeleri beklenmelidir. Sanat Eğitimi, sadece yetenekli öğrencilere değil, her öğrenciye yönelik bir derstir. Resim ya da herhangi bir sanat alanında uzmanlaşmayı amaçlamaz. “Estetik kişiliğe sahip, yapıcı ve yaratıcı bireyleri yetiştirmeyi temel amaç edinmiştir” (Balcı, 1990) görüşü de gerekliliği artırmaktadır.

Bu görüş, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları arasında da yer almaktadır. Genel amaçlar bölümünün 2. maddesi şöyledir: “Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş, bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip, insan haklarına saygılı kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek (MEB, 1975) tanımının uygulanabilmesi, bireylerin yaşadıkları toplum içinde

edindikleri, gelenek, görenek, düşünüyü ve sanat değerlerini (Haçerlioğlu, 1973:191; Tepecik, 1991: 29) içine alan kültürel bilgi birikimiyle mümkün olacaktır. Sanat, çoğu kez bağımsız olarak görülmemelidir. Bir uygarlığa bağlı ikinci derecedeki kültürel bir özellik olarak ele alınmalıdır. “Sanat bir bilgi tarzıdır. İnsanlık tarihinde tuttuğu yer bambaşkadır” (Read,1981: 4,8) fikri de bunu desteklemektedir.

Globalleşen dünyada geleneksel sanat ve kültürel değerlerin gittikçe yitirilmesi, gelişmiş ülkelerin kültürel ve sanatsal değerlerinin ön plâna çıkarılması, mozaik niteliği taşıyan dünya toplumlarını, özlerinden kopartan, tek sesliliğe davetiye çıkartır durum sergiliyor gibidir. Oysa dünya; üzerinde yaşayan tüm kültürlerle bütün olmalıdır. Tek doğrulu bir yaşam biçimi, insan ruhunu monotonlaştırmaya ve düşünceden yaratıcılıktan uzaklaştırmaya yönelik olmaktan öteye gidemeyecek, bu tür küreselleşme çabaları, mutsuz insanları çoğaltacaktır. Dünya üzerinde yaşayan her birey kendi içinde mutlu olmayı hak eder. Mutluluk güzellikten geçer, güzellikler ise özgün olmakta gizlidir. Bir toplumu özgün kılan unsurlardan birisi de geleneksel sanatlar içinde saklıdır. Günümüze kadar toplumların kimliklerini korumaları, geleneksel sanat ve kültürel değerlerine sahip çıkmalarıyla mümkün olmuştur. Ancak; sahip çıkmanın yanı sıra, daha da önemli olan bu değerlerin, özünü koruyarak çağdaş boyuta taşınmasıdır.

Türk geleneksel sanatları içinde; minyatürde, hat sanatında, tezyin sanatında, ahşap, bakır gibi el sanatlarında, halı ve kilim dokumalarımızda geçmişin tüm değerlerini görmektediriz. Özellikle, kökeni ta Orta Asyaya uzanan kilimlerdeki her motifin, her bezemenin, taşıdığı değerlerin yüzyıllardır anadan kıza aktarılarak günümüze kadar bozulmadan geldiği bilinmektedir. Gelişmekte olan Türkiye, gelişmiş ülkelerin teknolojisini, maddî kültürünü alırken aynı zamanda ve özellikle gelişen iletişim teknolojisi ağıyla manevî kültür değerlerini de almakta, kültürel başkalaşıma uğramaktadır. Günümüzde hızla artan kültürel yozlaşma sonucu unutulmaya yüz tutan geleneksel sanatlarımız, özünde gitgide yitirilmektedir. Bu yitiriş belki de yakın gelecekte büyük tarihî geçmişe sahip bir ulusun kimliğini de silecek, kimliksiz bir ulus hâline gelmeye başlanacaktır. Endişemiz, bu değerlere sahip çıkma gerekliliğini artırmaktadır. Elbette bütün bunlar yapılırken; geleneksel, kültürel değerlerin korunması, yaşatılması adına, çağın çok gerisinde kalmış evrensel insan hakları ilkelerine uymayan, bağnaz mistik değerler kastedilmemektedir.

Açıklamaya çalıştığımız düşüncemizden yola çıkarak, kilimin; doğumdan ölüme tüm Türk insanın hayatını sergilediği gerçeğine dayanarak, ilköğretim programında yerini

alması gerekliliğini gözler önüne sermek ve program yapıcı eğitimcilere önermek adına bu anlatım yapılmıştır.

Bektik Cemaatine Ait Bir Kilimin Sanat Eleştirisi Yöntemiyle İncelenmesi

Fotoğraf 1. Bektik kilimi

Fotoğraf 1. de görülen kilim örneği bu dört disiplinden birisi olan sanat eleştirisi; ilköğretim düzeyinde soru-cevap öğretim yöntemi kullanılarak incelendiğinde, plâstik tüm unsurları içinde barındırdığı görülecektir.

Betimleme

Fotoğraf 1 de görülen;	
Hangi sanat formudur?	: Düz el kirkitli dokumalardan , kilim
Ana tema nedir?	: Soyut formların bakışımı olarak yerleştirilmesi
Hangi çizgiler etkin görülmektedir?	: Kırık çizgiler
Hangi şekiller etkin görülmektedir?	: Geometrik
Bulduğunuz ana örüntü ve dokular nedir?	: Birimlerin sık tekrarı

Çözümleme

Renkler nasıl düzenlenmiştir?	: Sıcak soğuk kontrastıyla ve ışık değeri yüksek renklerle seçilmiştir.
Uzam nasıl düzenlenmiştir?	: İki boyutlu
Üç boyutluluk etkisi görülmekte midir?	: Gölgeleme olmadığı için yoktur.
Bu ürün hangi teknikle yapılmıştır?	: Dokuma
Ne çeşit malzeme kullanılmıştır?	: İp
Birimlerin oluşturulma biçimi nedir?	: Düzenli ve iri lekelerle oluşturulmuştur.

Yorumlama

Dokunduğunuzda ne tür bir etki alıyorsunuz?	: Pütürlü yumuşak bir düz yüzey etkisi.
Nasıl kokuyor?	: Yün
Hangi simgeleri görüyorsunuz?	: Üçgen ağırlıklı formlar.
Renkleri neyi simgeliyor?	: Doğayı
Bu çalışma bu gün insanlara ne ifade ediyor?	:Gelenekselliğin getirdiği kullanım ve aidiyet duygusunu.
Üretildiği dönemde ne demek istemişti?	: Doğadan korunma, zenginlik belirtisi, toplumun yaşamı hakkında sembolik bilgiler.

Yargılama

Bu ürün kişinin ruh durumu ya da simgeleri vurgular tavrıyla dışa vurumcu. Dinsel, eğitsel ya da bir ilkeyi yayma açısından yararlı olduğu için işlevsellik kuramlarıyla incelenebilir.

Bugüne Değın Uygulanan Müfredat Programları

Bu programlar incelendiğinde plâstik sanat eğitimi genelde resim ile sınırlı tutulmuş, resmin dışında kalan tekstil, seramik, heykel, ve genel olarak tasarım derslerine yer verilmemiştir. Veriliyor olsa da işi zanaat kısmıyla ele almışlar, yaratıcılığa katkı sağlayacak tasarım ilkeleri göz önünde ayrıntılı olarak bulundurulmadığı görülmüştür.

Lise Müfredat Programı: 1970,1983,1987

İlköğretim Okulları İş Eğitimi ((İş ve Teknik, Ev Ekonomisi, Tasarım, Ticaret)) Programı adı altında, tekstil maddelerini şekillendirme (İlköğretim Okulları İş Eğitimi Programı, 1991:188)

Kirkitli Dokumalar (Ev Ekonomisi Paket Üniteleri 1991: 6, 7, 8)

Dikiş Teknikleri ve Giyecek Hazırlama (İş Eğitimi 1991: 226)

Çarpına Dokumalar (İş Eğitimi 1991: 251) olarak ele alınmış, 2000 yılı programında da. Geleneksel Türk tasarım örneklerinden söz edilerek yüzeysel bir yaklaşım Tekstil Tasarım derslerinin dalları olan bu programlar resmin dışına çıkartmıştır. İşin yaratıcı ve kültürel boyutu yerine zanaat aşaması ele alınmıştır.

SONUÇ

Kilim, kültürel açıdan bakıldığında, geçmişten günümüze köprü niteliği bulunan, yukarıda yapmış olduğumuz analiz sonucunda, bir sanat eseri olma hakkını üzerinde fazlasıyla taşıyan bir üründür. Kültürel kimliğin temsilcisidir. Doğumundan ölümüne çadır (mimarî) üzerinde taşıdığı renk ve sembolik biçimlerle, kullanıldığı yere göre; (duvar resmi, mozaik) olma özelliğiyle, plâstik değerler taşır. Şaman inancı gereği doğadan koruma amacıyla yayıldığında dinin temsilcisidir. Kısaca konar göçer dönemde yaşanan sosyolojik, psikolojik, antropolojik tüm bilgileri içinde saklayan ata

yadigârdır. Bu özellikleri nedeniyle, tekniğinden çok, kültürel fonksiyonunun yanı sıra, tasarım ve renk anlayışının özgünlüğü de önemini artırmaktadır. İlk sınıflardan itibaren, gelecek nesillere bu yüzden aktarılmalıdır. Program yapıcı eğitimciler, bütün bunları göz önünde bulundurarak, konunun öğretilmesini ilke hâline getirmelidirler. Resim derslerinin saatleri artırılmalı, kültürel kimliğin temsilcisi olması ve özgünlüğü ile güç ve güven pekişimine katkısının önemi nedeniyle öğretilmeli ve sahip çıkılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Balcı, B., Y., Liselerde Resim Dersi Öğretmenlerinin Karşılaştığı Problemler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990.
- Goleman, D., Duygusal Zekâ. İstanbul, 2000.
- Hançerlioğlu, O., Felsefe Sözlüğü. İstanbul, 1973.
- Kırıçoğlu, O., Stokrocki, M., Ortaöğretim Sanat Öğretimi, Ankara 1997.
- Read, H., Sanat ve Toplum. Ankara, 1981.
- Say, N., "Tekstil Anasanat Dalı'nın Lise Müfredat Programlarında İşlerlik Kazandırılması ile İlgili Öneriler". G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 1 (1996), 151-156.
- Tekin Kırıçoğlu, O., Sanat Eğitimi Görmek, Anlamak, Yaratmak. Ankara, 1991.
- Tepecik, A., Grafik Sanatların Kültür Aktarımındaki Rolü ve Önemi, Milli Kültür Dergisi. S. 29, Ankara 1991.
- I. Millî Eğitim Şurası, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1975.